

सरलज्योतिषशिक्षणम्

प्रस्तोता
डॉ. मनोजश्रीमालः

सहायकाचार्यः (ज्योतिष)
केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः
एकलव्यपरिसरः, अगरतला, त्रिपुरा

इष्टकालसाधनम्

इष्टकालः कः?

- सूर्योदयात् जन्मकालपर्यन्तं प्रश्नकालपर्यन्तं वर्षप्रवेशकालपर्यन्तं वा यः कालः सः इष्टकालः कथ्यते ।
- यतो हि तस्य इष्टकालस्य मानं घट्यात्मकं भवति अतः स इष्टकालः इष्टघटी वा उच्यते ।

इष्टकालनिर्माणस्य नियमः

(जन्मसमयः - सूर्योदयः) x २½ = इष्टकालः

अन्तरम्

घट्यात्मकं मानं इष्टकालः

कल्प्यते जन्मसमयः १०/२० वादने दिने अस्ति । अतः

घं/मि.

१०/२० - जन्मसमयः

(-) ०५/४८ - सूर्योदयः

०४/३२ - सूर्योदयात् जन्मकालपर्यन्तं होराचक्रम् अन्तरम्।

$(४/३२) \times २\frac{1}{2} = ११/२०$ घट्यादि इष्टकालः

अत्र होरादिकस्य सार्धद्वयेन गुणनं अनेन सरलोपायेन अपि कर्तुं शक्यते।

यथा – $(४/३२) \times २\frac{1}{2} = ११/२०$ इष्टकालः

$$\begin{aligned} & ४/३२ - (1) \\ + & ४/३२ - (2) \\ + & \underline{२/१६ - (1/2)} \quad 2\frac{1}{2} \\ & \underline{१०/८०} \text{ घट्यादि} \end{aligned}$$

अत्र सवर्णनेन जातम् इष्टघटी = $११/२०$ इति

१ घण्टा - $2\frac{1}{2}$ घटी
१ घटी – २४ मिनट
१ घटी – ६० पलानि
१ पलम् – ६० विपलानि

कल्प्यते जन्मसमयः अपराह्णे २/३० वादने दिने अस्ति।

$$\begin{array}{rcl} \text{दिवा जन्मसमयः} & \text{घं/मि.} & \\ & ०२/३० & \\ + & \underline{१२/००} & \\ & \underline{१४/३०} & \end{array}$$

अतः

(१४/३० जन्मसमयः) - (५/४८ सूर्योदयः) = ८/४२

सूर्योदयात् जन्मकालावधिकः होरात्मकः कालः।

अस्य घटीकरणार्थम् आयासः -

$$(८/४२) \times २\frac{1}{2} = २०/१०५$$

सवर्णनेन जातम् इष्टघटी = २१/४५ इति।

अथवा - ०८/४२

०८/४२

०४/२१

२०/१०५

सर्वर्णनेन जातम् - २१/४५ इष्टघटी इष्टकालः वा

कल्प्यते जन्मसमयः रात्रौ १/५१ वादने अस्ति ।

अत्र इदम् अवधेयम् यदि जन्मसमयः एकवादनरात्रितः परं किन्तु अग्रिमसूर्योदयात् प्राक् भवेत् तदा जन्मसमये २४ इति संयोज्य जन्मसमयः कल्पनीयः।

$$\begin{array}{rcl} \text{रात्रौ जन्मसमयः} & & ०१/५१ \\ & + & २४/०० \\ & & \hline & & २५/५१ \end{array}$$

अतः (२५/५१ जन्मसमयः) - (५/४८ सूर्योदयः) = २०/०३ सूर्योदयात्
जन्मकालावधिकः होरात्मकः कालः।

अस्य घटीकरणार्थम् आयासः -

$$(२०/०३) \times २\frac{1}{2} = ५०/०७/३०$$

सवर्णनेन जातम् -

इष्टघटी =

५० घटी / ०७ पल / ३० विपल इति।

अथवा - २०/०३/००

२०/०३/००

१०/०१/३०

५०/०७/३०

इष्टघटी इष्टकालः वा

धन्यवादः